

ТРАНСМИЛЛИЙ КОРПОРАЦИЯЛАР ВА ЖАҲОН ИҚТИСОДИЁТИДА
РАҚАМЛАШТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИ

**Абдувалиев Абдулазиз Абдувалиевич –
ТДИУ ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари»
ИТМнинг илмий ишлар бўйича директорнинг ўринбосари, и.ф.н., к.и.х.**

Аннотация. Мақолада ТМКларнинг эволюцион ривожланиш давлари таҳлил қилинди ва тизимлаштирилди. Рақамлаштириш жараёнларнинг ТМКлар фаолиятига ҳамда жаҳон иқтисодиётида ТМКларнинг етакчилигига таъсирлари очиб берилди.

Таянч иборалар. жаҳон иқтисодиёт, рақамлаштириш, Трансмиллий корпорация, сиёсат, тарих, технология, капитализация, компания.

Аннотация. В данной статье анализированы и систематизированы периоды эволюционного развития ТНК. Раскрыты причины влияния цифровизации на деятельность и изменения передовых позиции ТНК в мировой экономике.

Ключевые слова. мировая экономика, цифровизация, Транснациональные корпорации, политика, история, технология, капитализация, компания.

Annotation. This article analyzes and systematizes the periods of evolutionary development of TNCs. Revealed the reasons for the impact of digitalization on the activities and changes in the leading position of TNCs in the global economy.

Key words. world economy, digitalization, transnational corporations, politics, history, technology, capitalization, company.

Жаҳон иқтисодиётининг ривожланиш тарихидан маълумки, трансмиллий корпорацияларнинг (ТМК) фаолияти тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар билан бевосита боғлиқ бўлиб келган. Аммо мутахассисларнинг эътирофларига кўра, сўнгги ўн йилликларда аксарият ТМКларнинг фаолияти секинлашган, айримлари эса, капиталлашув ва операцияларининг даромадлиги бўйича ортда қола бошлаганлар. Бу борада таҳлилларга кўра йирик бизнеснинг фаолияти тугаши ва рақобат курашида рақамли иқтисодиёт туфайли яратилган янги турдаги хўжалик фаолият юритувчи субъектлар томонидан сиқиб чиқарилиши эътироф этилган[3].

Жаҳон иқтисодиёти ривожланишининг тарихий манбаларига кўра, илк расмий ТМК 1600 йилда ташкил этилган Британиянинг Ост-Ҳинд компанияси сифатида қайид этилган ва ундан 2 йилдан сўнг (1602 йилда) энг йирик халқаро “Голланд Ост-Ҳинд” акциядорлик компанияси ташкил этилган[6]. Олимларнинг эътирофларига кўра, мазкур компания, дунёдаги биринчи мегакорпорация бўлиб, давлат сингари қудратга эга бўлган, яъни, мамлакатлар ўртасида урушларни ташкил этиш, сиёсий келишмовчиликларда иштирок этиш, зарур ҳолларда пул бирликлари ҳамда мустамлакаларни яратиш каби ваколатларга эга бўлган[7].

ТМКларнинг оммавий тарзда ривожланиши XIX-асрнинг охири ва XX-асрнинг бошида рўй берган ва ушбу даврда энг йирик монополиялар хорижий мамлакатларда даромад олиш мақсадида ишлаб чиқариш филиалларини жойлаштиришни бошлашган. XX асрнинг якунига

келиб ТМКлар жаҳон иқтисодий муносабатлар тизимида мустаҳкам ўрин эгаллашган[2].

ТМКларнинг дастлабки ривожланиш босқичларида тўғридан-тўғри инвестициялари оқими асосан хом ашёлар ва уларнинг манбаларига эгалик қилиш мақсадида бошқарувнинг мустамлака тизимларини яратиш, жорий қилиш ва экспансион урушларни амалга оширишга таянган. Ундан кейинги даврларда ТМКларда кескин таркибий ўзгаришлар рўй берган, бунинг асосий омили, илмий-техник ривожланишлар ва уларнинг натижаларидан кенг кўламда даромад кўриш механизмларининг жорий қилиниши бўлди. Айнан мазкур омил, истиқболда ТМКларда халқаро ишлаб чиқариш-технологик комплексларни ривожлантиришга ундаган. Шулардан келиб чиқилган холда ТМКларнинг эволюцион ривожланиш давларининг таҳлил қилиниши ва тизимлаштирилиши мақсадга мувофиқдир (1-жадвал).

1-жадвал маълумотлари таҳлилдидан хулоса қилиш мумкинки, ТМКларнинг шаклланиши Европа мамлакатларининг жаҳондаги илк мустамлака даврларига тўғри келган ва фаолиятлари асосан савдо муносабатларидан иборат бўлган. Таҳлил қилинаётган даврларда ТМКларнинг тобора мустаҳкамланиши ва ривожланишининг замирида дунёда рўй берган бир неча асрлик тарихий бурулишларга бевосита асосланганлигини кузатиш мумкин, улар жумласидан, инсониятнинг илмий-техник ютуқлари, жаҳон иқтисодиётидаги трансформациялашув жараёнлар ва кўп ҳолларда инқироз ҳолатлари ва уларнинг оқибатларини бар-тараф этишга қаратилган ҳаракатлар, савдо муносабатларининг эркинлашувига асосланган.

Жаҳон ҳўжалиги тизимида ТМКларнинг эволюцияси[18]

Даврлар/Тавсилотлар
1241-1778 йй.
“Буюк географик кашфиётлар даври” – трансмиллий компанияларнинг яратилиши
<ul style="list-style-type: none"> - европаликларнинг янги кашф қилинган ерларга эгалик қилиш ҳуқуқлари ва мустамлака империяларнинг шаклланиши; - дунё бўйича ўсимликлар, ҳайвонлар, озиқ-овқатлар, инсонлар (асосан қулчилик мақсадида) ва бошқа товарларнинг алмашинуви йўлга қўйилиши; - капиталларнинг тўпланиши, фирмаларнинг таркибий тузулмаси ўзгариши ва тобора ТМКлар сифатида шаклланиши асосан икки йўналишда рўй берган: савдо ва фойдали қазилмалар саноатида. Уларнинг филиаллари мустамлака ва ривожланмаган мамлакатларда жойлашган. Ушбу даврда саноатнинг ривожланиши экстенсив тарзда бўлган, сабаби ушбу мамлакатларда янги технологияларнинг жорий қилиниши қийинчиликлар билан амалга оширилган.
1778-1914 йй.
“Саноат инқилоби даври”
<ul style="list-style-type: none"> - қўл меҳнатидан машиналар меҳнатига ўтилиши; - мануфактуралардан фабрикаларга ўтилиши; - аграр иқтисодиётдан саноат ишлаб чиқаришга ўтилиши; - индустриал жамиятнинг шаклланиши.
1914-1945 йй.
“Буюк депрессия даври”
<ul style="list-style-type: none"> - иқтисодиёти ривожланган мамлакатларнинг ТМКлари ўртасида рақобат курашининг ривожланиши молиявий-иқтисодий инқирозга сабаб бўлиши; - ушбу даврда ТМКлар иккита урушлар даврида ривожланган, яъни, ТМКлар томонидан урушлар даромадли бизнес сифатида фойдаланилган (уруш қуроллари, техникаларнинг ишлаб чиқарилиши).
1945-1970 йй.
“Эркинлик ва кашфиётлар даври”
<ul style="list-style-type: none"> - иккинчи жаҳон урушининг якунланиши, империялар ва мустамлака тузумларнинг тугатилиши; - ТМКлар янги ғояларни мужассамлаштириш ва илмий-техник кашфиётларни (барча соҳаларда: электрэнергия, атом энергияси, электроника, космос, ускунаСОЗЛИК, машинаСОЗЛИК ва бошқалар) кенг ёйишда иштирок этиши.
1980-2000 йй.
“Жаҳон иқтисодиётида интеграцион жараёнлар ва бирлашмалар даври”
<ul style="list-style-type: none"> - алоҳида мамлакатлар иштирокида дунёда фаол равишда интеграцион жараёнлар иқтисодий кўринишда шаклланган; - яратилган интеграцион бирлашмалар ТМКлар халқаро бизнесни амалга ошириш учун янада кенг имкониятларни яратди; - тобора ривожланаётган илмий-техник ривожланишлар ТМКлар ўртасидаги барча алоқадорликларнинг чуқурлашувини таъминлади ва уларнинг асосида халқаро ишлаб чиқариш-технологик комплекслар ривожланди.
2000 й. – жорий давр.
“Тармоқли глобллашув даври”
<ul style="list-style-type: none"> - ушбу даврда халқаро ишлаб чиқариш-технологик комплекслар янада янги инновацион инфратузулмага интеграциялашув жараёни ривожланди; - капиталлар транзакцияси тезлиги ва уларнинг ҳажми юқори даражада бўлди; - туну-кун тўхтамасдан фаолият юритадиган халқаро молия бозорлари ривожланди; - Интернет ва замонавий АКТлар ТМКларнинг молиявий маблағларининг бир зумда кўчиб юриши имкониятларни яратди.

Ушбу жиҳатдан, ТМКларнинг жаҳон ҳўжалигининг деярли барча тармоқларида устуворликларини инобатга олган ҳолда, уларнинг истиқболда ривожланишини тадқиқ этиш нафақат назарий, балким амалий аҳамият касб этади. Чунки, бугунги кунда жаҳон иқтисодиётида муҳим ўрин эгаллаган ТМКлар фаолиятига яқин ва узоқ истиқболда рақамли технологияларнинг таъсир қилиш даражасини ўрганиш долзарб аҳамият касб этади.

Компанияларнинг халқаро муносабатларда фаоллигини баҳолашнинг стандарт кўрсаткичларига кўра, рақамли ТМКларнинг бошқа ТМКлардан халқаро муносабатларни ташкил қилишида фарқлари мавжуд. Бунда, рақамли

ТМКлар хорижий мамлакатларга кенг қўламдаги сотувларни нисбатан юқори бўлмаган активларга эга бўлган ҳолда амалга ошириш имкониятларига эгадирлар. Жумладан, 2015 йилда 100та энг йирик рақамли ТМКларнинг хорижий активлари ва сотувлари UNCTAD рейтингдаги бошқа турдаги ТМКларга нисбати 1.49ни, яъни, бир ярим баробарга кўпни ташкил қилган[10].

Бунинг натижасида эътироф этиш мумкинки, тобора, интермиллийлашувга нисбатан бўлган янги ёндашув намоен бўлмоқда ва трансмиллий бизнес учун анъанавий бўлган кўрсаткичлардан бири, хорижий активларнинг хорижий сотувларга бўлган боғлиқлиги кўрсаткичи долзарблигини йўқотмоқда. Бунда энг

асосий омил сифатида, компаниялар даражасида интермиллийлашув механизми сифатида рақамли платформаларнинг фаол ривожланиши ҳисобланади.

UNCTADнинг “Foreign Direct Investment: Inward and Outward Flows and Stock, Annual, 1970-2016” ҳисоботида кўра, рақамлаштириш жараёнлари билан боғлиқ бўлган бир қатор трендлар трансмиллий бизнес фаолиятига салбий таъсир кўрсатиши ва кўплаб тармоқларда унинг фаолиятига таҳдидларни юзага келтириши эътироф этилган, улар жумласидан, ТМКлар томонидан шакллантирилган глобал қўшилган қиймат занжирига салбий таъсири ва бозордаги янги “ўйинчилар” ҳисобига рақобатнинг кескин кучайиши[9].

Бунинг натижасида белгилаш лозимки, айрим ТМКлар нафақат рақамлаштириш жараёнларига фаол мослашмоқдалар, балким, уларнинг орасида “рақамли илғорлар” ҳам пайдо бўлган. Энг муҳими, рақамли технологияларни ишлаб чиқиш ва жорий қилиш асосий фаолият турига айланган ТМКлар сони тобора ортиб бормоқда ва улар дунёдаги энг илғор корпоратив тузулмаларни шакллантиришга эришишган. Бу борада, UNCTAD, мутахассислари уларни тўрт гуруҳга ажратишади: интернет-платформаларнинг лидер компаниялари (шу жумладан, қидирув тизимлар, ижтимоий тармоқлар ва бошқалар); рақамли қарорларни ташкил этувчилар (электрон тўлов тизимлари ва бошқалар); электрон тижорат операторлари; рақамли контентни яратувчилар (2-жадвал).

2-жадвал

2015 йилда 100 та энг йирик ТМКларнинг фаоллик кўрсаткичлари[19]

Рақамли ТМКларнинг асосий гуруҳлари (иштирокчи компаниялар сони)	Гуруҳнинг йирик иштирокчилари (асосий фаолият йўналишлари)	Жами сотув ҳажми, млн. долл.	Жами активлар қиймати, млн. долл.	Хорижий сотувлар ҳажми, %	Хорижий активлар ҳажми, %
Интернет-платформалар (11 та)	Alphabet Inc.*/Google (қидирув тизими) Facebook (ижтимоий тармоқлар) eBay (турли платформалар) Yahoo (қидирув тизими)	123 882	290 071	50	19
Рақамли ечимлар (26 та)	Automatic Data Processing (бошқа рақамли ечимлар) First Data (электрон тўловлар) Pay Pal (электрон тўловлар) Salesforce (бошқа рақамли ечимлар)	108 253	252 427	32	17
Электрон савдо (18 та)	Amazon (чакана интернет-савдо) Alibaba Group (чакана интернет-савдо) Priceline Group (турли хилдаги интернет-савдо) Expedia (турли хилдаги интернет-савдо)	178 857	242 613	42	38
Рақамли контентни ишлаб чиқиш (45 та)	Comcast (медиа-бизнес) Time Warner (медиа-бизнес) 21st Century Fox (медиа-бизнес) Liberty Global (медиа-бизнес) Tencent Holdings (ўйин-бизнес) Thomson Reuters (ахборот-бизнес)	351 883	758 522	36	32
Жами 100 та энг йирик ТМКлар бўйича		762 875	1 543 633	40	27

Манба: Alphabet Inc. Компанияси 2015 йилда Google компаниясининг қайта ташкил этилиши асосида яратилган.

Рақамли иқтисодиётнинг тобора ривожланиши билан бирга жаҳон ишлаб чиқаришида технологик ва рақамли ТМКларнинг ўрни ортиб бормоқда. 2010-2015 йй. технологик ТМКларнинг активлари 65%га ўсган бўлса, уларнинг операцион даромадлари ва банд бўлганларнинг сони 30 %га ўсган, ушбу даврда, “анъанавий” ТМКларнинг ўсиши нисбатан паст бўлган[9]. Аксарият технологик ва рақамли ТМКлар иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда жойлашган ва уларнинг 100 тасидан 60 таси АҚШда жойлашган. Эътиборли томони шундаки, 100 та рақамли ТМКларнинг 4 таси ривожланаётган мамлакатларда жойлашган ва бўлинмаларининг аксарияти ривожланган мам-

лакатларда жойлашган бўлса ҳам, фақат 12 % иқтисодиёти ривожланаётган мамлакатларда жойлашган.

Иқтисодий нуқтаи назардан рақамли ТМКларнинг бошқа ТМКлардан фарқли равишда халқаро муносабатларини ривожлантиришнинг ўзига хос жиҳатларидан бири бу, халқаро иқтисодий муҳитда рақамли ТМКларнинг ёйилиш ва капитализацияларининг ўсиш тезлиги билан ажралиб туради. Масалан, 2008-2015 йй. учта энг йирик платформали бизнес вакиллари, Amazon, Apple ва Googleнинг бозор капитализацияси йилига ўртача 22 %га ўсган, бу эса, “S&P 500” рейтингигадаги корпорацияларнинг ўртача ўсишидан икки баробар юқори кўрсаткични

ташқил этган[12]. Яъни, анъанавий ТМКлар ўзларининг бозордаги мавқеларини шакллантиришлари учун ўн йилликлар вақт сарфлаган бўлсалар, рақамли ТМКларда эса нисбатан жуда кам вақт сарфланмоқда, масалан:

- Uber компанияси 80та мамлакатларнинг шаҳар авто ташиш хизматлари бозорини 6 йилда эгаллаган[13];

- Airbnb етти йил ичида дунёнинг 191 та мамлакатининг 35 мингта шаҳарларида туристик турар жойларнинг ижараси бозорини эгаллаган. 2015 йилда компаниянинг (25,5 млрд. доллар) капитализация даражаси бўйича дунёнинг энг йирик меҳмонхона тармоқлари ҳисобланган Marriott (капитализацияси 21 млрд. доллар) компаниясидан илгарилади. Ўз навбатида, Marriott компанияси 120 та мамлакатларда 4 минг меҳмонхоналарга эгалик қилиши учун 80 йил талаб қилинган[14].

Жаҳон иқтисодиётида рўй бераётган тенденциялардан хулоса қилиш мумкинки, кўп йиллар давомида жаҳон бозорида ўз мавқеи ва ўрнига эга бўлган ТМКлар қўшимча ўсиш нуқталарини аниқлаш мақсадида рақамли платформали бизнес-моделларига ўтишмоқда. Демакки, ўз вақтида амалга оширилмаган рақамлаштириш жараёнлари хаттоки самарали фаолият юритаётган йирик компанияларни ҳам маълум даврдан сўнг ривожланмаслигига олиб келиши мумкин[1].

2017 йилда 13 та мамлакатнинг 400 та энг йирик ТМКларнинг раҳбарларидан ўтказилган сўровнома натижаларига кўра, 39 % респондентларнинг жавобларига кўра, рақамли трансформациялашув уларнинг корпорацияларнинг кун тартибидаги энг устувор вазифалардан бири сифатида белгиланган[15].

ИХРТ томонидан 1995-2017 йй. дунё бўйича 15 та энг йирик интернет-технологиялари соҳасида фаолият юритаётган компаниялар ажратиб олинган ва таҳлил натижаларига кўра,

ажратиб олинган компанияларнинг бозор капитализацияси 17 млрд. доллардан 3,64 трлн. доллarga ўсган[16].

Жаҳон иқтисодиётида рақамли иқтисодиётнинг тез ривожланиши ҳисобига юқори технологик ТМКлар айниқса сўнгги беш йилда янада ривожланганлиги кузатилади. UNCTAD томонидан шакллантириладиган рейтингга кўра, 2010-2015 йй. бундай фаолият билан шуғулланадиган компаниялар сони 4 дан 10 га гачан ўсди (жами АКТ соҳасидаги ТМКларнинг сони 19 тани ташқил этган). Рақамли платформалар кўплаб хизмат кўрсатиш турларига рақамли инфратузилма вазифасини бажариб келмоқда, улар жумласидан, савдо майдончалари (Amazon), дўконлар иловаси (Apple), ижтимоий тармоқлар сайти (Facebook) ва қидирув тизими (Google). Йирик технологик компаниялар глобал миқёсда бизнес кўламига эга бўлганлар ва бунинг натижасида уларнинг сўнгги 10 йилда жаҳон бозоридаги улуши кескин ортган. Бунинг оқибати сифатида, жаҳонда энг йирик 10 талик компанияларнинг рўйхати кескин ўзгарди, агарда ўн йил аввал 10 таликни саноат, молия ва хом ашё соҳаларидаги компаниялар эгаллаган бўлса, бугунги кунда 10 таликнинг биринчи учта ўринни Apple, Alphabet (Google бош компанияси) ва Microsoft эгаллаган.

2019 йил 10-12 июль кунлари Женевада БМТ томонидан савдо ва ривожланиш бўйича ўтказилган конференция маълумотларига кўра, бугунги кунда йирик технологик компаниялар инсонлар ҳаётининг кўплаб жабҳаларига кириб борган, харид қилишдан бошлаб ижтимоий таъсир кўрсатишгачан. Жумладан, 2018 йилда бозор капитализацияси юқорилиги ҳисобига Amazon, Apple, Facebook, Google, дунёда энг йирик компаниялар ўнталигидан нефтегаз ва телекоммуникация компанияларни чиқариб юборишга мувоффақ бўлишган (3 ва 4-жадваллар).

3-жадвал

2009 йил 31 март ҳолатига капитализация даражаси бўйича дунёнинг 10 та энг йирик компаниялари (млрд. долл.)[17]

Ўрин	2009 йил 31 март ҳолатига дунёнинг 10 та энг йирик компаниялари		
	Компания	Тармоқ	Бозор капитализацияси
1	“Эксон мобил”	Нефть ва газ	337
2	“Петро Чайна”	Нефть ва газ	287
3	“Уолмарт”	Истеъмол хизм.	204
4	Хитойнинг саноат ва тижорат банки	Молия сектори	188
5	“Чайна мобайл”	Телекоммуник.	175
6	“Майкрософт”	Технологиялар	163
7	“Эй-ти-энд-ти”	Телекоммуник.	149
8	“Джонсон энд Дж.”	Соғлиқни сақлаш	145
9	“Роял датч Шелл”	Нефть ва газ	139
10	“Проектер энд Г.”	Истеъмол хизм.	138
	Жами		1925

2018 й. 31 март ҳолатига капитализация даражаси бўйича дунёнинг
10 та энг йирик компаниялари (млрд. долл.) [17]

Ўрин	2018 йил 31 март ҳолатига дунёнинг 10 та энг йирик компаниялари		
	Компания	Тармоқ	Бозор капитализацияси
1	“Эпл”	Технологиялар	851
2	“Алфабет”*	Технологиялар	719
3	“Майкрософт”	Технологиялар	703
4	“Амазон.ком”	Истеъмол хизм.	701
5	“Тэнсент холдинг”	Технологиялар	496
6	“Беркшир Хэтэуэй”	Молия сектори	492
7	“Алибаба”	Истеъмол хизм.	470
8	“Фейсбук”	Технологиялар	464
9	“Джей-пи Морган Чейз”	Молия сектори	375
10	“Джонсон энд Дж.”	Соғлиқни сақлаш	344
	Жами		5615

3-жадвал ва 4-жадвал маълумотларининг таҳлилига кўра, 2009 йилда бозор капитализацияси бўйича дунё бўйича энг йирик компаниялар ўнталигида учта нефтгаз компаниялари ва фақат битта технологик компания ўрин эгаллаган бўлса, 2018 йилда ушбу рўйхатга 5 та технологик ва 2 та истеъмолчиларга хизмат кўрсатувчи компаниялар кирган, улар ўз навбатида йирик тармоқли савдо компаниялар ҳисобланади. 2009 йилда дунёнинг 10 та энг йирик компанияларнинг жами капиталлашув даражаси 1925 млрд. долларни ташкил этган бўлса, 2018 йилда ушбу кўрсаткич 5615 млрд. долларни ташкил этган.

Амалга оширилган таҳлил натижаларига кўра, сўнгги ўн йилликларда аксарият ТМКларнинг фаолияти секинлашиши ва айримларида капиталлашув даражасининг мунтазам пасайиши тенденцияларининг асосий сабаблари сифатида жаҳон иқтисодиётида рақамли технологияларга асосланган ТМКларнинг тобора ривожланиши ва бунинг натижасида бозорнинг

салмоқли улушига эга бўлиши билан боғлаш мумкин. Мазкур тенденциялар, кўп йиллар давомида ўз мавқеи ва ўрнига эга бўлган ТМКларни қўшимча ўсиш нуқталарини аниқлаш мақсадида рақамли платформали бизнес-моделларига ўтишга ундамоқда. Демакки, ўз вақтида амалга оширилмаган рақамлаштириш жараёнлари хаттоки самарали фаолият юритаётган йирик компанияларни ҳам маълум даврдан сўнг ривожланмаслигига сабаб бўлган.

Иқтисодий нуқтаи назардан рақамли ТМКларнинг бошқа ТМКлардан фарқли равишда халқаро муносабатларини ривожлантиришнинг ўзига хос жиҳатларидан бири бу, халқаро иқтисодий муҳитда рақамли ТМКларнинг ёйилиши ва капитализацияларининг ўсиш тезлиги билан ажралиб туради. Яъни, анъанавий ТМКлар бозордаги мавқеларини шакллантириш учун бир неча ўн йилликлар вақт талаб этилган бўлса, рақамли ТМКлар учун нисбатан жуда қисқа вақт талаб этилган.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Березной А. Транснациональный бизнес в эпоху глобальной цифровой революции/Мировая экономика и международные отношения. 2018. №9. С.5-17.
2. Мильнер Б.З. Теория организации: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2000.
3. Multinationals. The Retreat of the Global Company. The Economist, January 28, 2017.
4. Eden L. Multinationals and Foreign Investment Policies in a Digital World. Geneva, International Centre for Trade and Sustainable Development and World Economic Forum, 2016. 23 p.
5. O'Sullivan, M., Subramanian K. The End of Globalization or a More Multipolar World? Zurich, Credit Suisse AG Research Institute, 2015. P.48.
6. Chambers Clem. Who needs stock exchanges? Exchanges Handbook. Mondovisione.com. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.mondovisione.com/exchanges/handbookarticles/who-needs-stock-exchanges>.
7. Ames Glenn J. The Globe Encompassed: The Age of European Discovery, 2008.
8. World Investment Report 2017: Investment and the Digital Economy. Geneva, UNCTAD, 2017. P.172
9. Foreign Direct Investment: Inward and Outward Flows and Stock, Annual, 1970-2016. Available at: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740>. UNCTAD (2017a).
10. World Investment Report 2017: Investment and the Digital Economy. New York and Geneva: United Nations; UNCTAD (2017b).
11. World Investment Report, 2017, Technical Annex to Chapter IV. http://unctad.org/en/PublicationChapters/wir2017ch4_Annex_en.pdf (муросжаат даври: 16.07.2019).
12. The Challenge of Regulating the Platform Economy. Geneva, World Economic Forum, 2016. Available at: <http://reports.weforum.org/digital-transformation/platform-governance-executive-summary>.
13. Bhattacharya A., Khanna D., Schweizer C., Bijapurkar A. The New Globalization: Going beyond the Rhetoric. New York, BCG Henderson Institute, 2017. Available at: <https://www.bcg.com/publications/2017/new-globalizationgoing-beyond-rhetoric.aspx>.
14. Evans P.C., Gawer A. The Rise of the Platform Enterprise: A Global Survey. New York, The Center for Global Enterprise, 2016. P.25.
15. Leading from the Front: CEO Perspectives on Business Transformation in the Digital Age. London, Economist Intelligence Unit, 2017. P.5.
16. OECD Digital Economy Outlook 2017. Paris: OECD, 2017. P.206.
17. PricewaterhouseCoopers, 2018, Global Top 100 Companies by Market Capitalization: 31 March 2018 Update (London).
18. Манбаалар асосида муаллиф томонидан тузилган.